

MIJN ERVARINGEN ALS SPREKER

Hoe houdt men een lezing? Hoe begint liet, hoe ontwikkelt het zich, hoe loopt het af en wat is uw gedragslijn bij dit alles? Er is over deze zaken nimmer geschreven. Daarom lijken mij de volgende notities van nut.

In het algemeen spreekt men in Nederland slecht. Een van de fouten, die gemaakt worden, is deze: dat men alles wil zeggen, wat er over de zaak te zeggen valt. Men heeft een grondige studie van het onderwerp gemaakt en wenst dit te doen uitkomen. Wat men niet begrijpt, is: dat het volledig meester zijn van de stof slechts de eerste fase uitmaakt der voorbereiding. De tweede is het weglaten. Een, overigens vergeeflijke, ijdelheid staat deze ascese gewoonlijk in de weg.

Iemand, die een lezing houdt over het glasblazen, begint met de Phoeniciërs, gaat dan over op de onvermijdelijke Grieken en Romeinen, vervolgt zijn weg over de Venetiaanse school, de meesters van Cluny, Poitiers en Keulen en blijft, omdat in de zaal het verlangen naar de laatste bus zich kenbaar maakt, noodgedwongen in de 18de Eeuw steken. De nadelen van deze werkwijze zijn veelvuldig. Ten eerste is de spreker niet aan Leerdam toegekomen. Dat is een kapitale fout. De beschrijving ener historische ontwikkeling zonder het heden als resultante is cathederwijsheid. Vervolgens laat hij een totaal uitgeputte vergadering achter. Er is niets zo slopend als een spreker, die alles zegt wat hij weet, in plaats van alles te weten wat hij zegt. Le secret d'ennuyer c'est de dire tout. Bij zulke een spreker is ook geen eigenlijk debat mogelijk. Vooreerst is het daarvoor te laat. Bovendien zijn de aanwezigen murw gepraat. En ten slotte vooronderstelt de mogelijkheid tot discussie een spreker, die een bepaald standpunt heeft ingenomen. Door een onderwerp in al zijn aspecten te belichten, historisch, economisch en wat al niet, verdringt het enige aspect, dat ons bovenal interesseert: het standpunt van de spreker. Stellingname betekent altijd beperking, bewuste eenzijdigheid, insnoe-

ring van de stof binnen het raam ener persoonlijkheid. Wat de meeste sprekers in Nederland verzuimen, is: hun lezing structuur te geven, er een compositie van te maken, van iets uit te gaan en naar iets toe te streven. Er moet „lijn" in zitten. Dan krijgt datgene, wat hij verzwijgt, evenzeer betekenis als wat hij uitspreekt. Het kan zelfs veelzeggender zijn.

Eigenaardig is ook de hier te lande heersende opvatting, als zou het gebruik van humor alleen bij lichte onderwerpen oerbbaar zijn. Naar mijn mening is precies het omgekeerde raadzaam. Juist waar u aan de opmerkzaamheid uwer toehoorders de hoogste eisen stelt, waar u hun aandacht tot het uiterste spant, daar hebt u de bevrijdende, verlossende humor dubbel nodig. Het zijn de zware bakfels, die het meeste gist behoeven. Man, man, denk ik dikwijls, als ik een redenaar zich in het zweet zie werken, goot er toch 'n grap doorheen. Een aardigheid, een kwinkslag, een bon mot, goed gebracht en op tijd gedebiteerd, is oratorisch van onschatbare waarde. Evenals een bliksemschicht zuivert het de atmosfeer, ge ziet een zucht door de zaal gaan, de mensen leunen glimlachend achterover en zijn weer gereed voor nieuwe donderwolken. Mijn vader was een meester op dit wapen. Nog zie ik hem staan, hoog opgericht voor een met electriciteit geladen zaal, die hij tot een bedenkelijk voltage had opgejaagd. En zie, daar kwam een kleine slikkering in zijn oog en het volgend ogenblik knetterde het bevrijdend geschater los, precies op tijd, een weldaad, een gave des hemels. Uitnemend was dat. Verrukkelijk.

Mijn vader behoorde, gelijk de meeste politici, tot de pathetische sprekers. Ook de geestelijke stand in ons land behoort daartoe. Als u een zaal binnentreedt, waar een spreker van het pathetische genre bezig is, zult u van

zijn woorden niets begrijpen. Want of hij voert zijn toehoorders naar een top of hij is doende daarvan af te dalen. Fragmentarisch beluisterd is hij onverstaaubar. Men moet er helemaal „in” zijn. Bij een causerend, keuvelend, babbelend spreker echter, gelijk wijlen minister Marchant er een was, kunt u elk ogenblik binnenkomen en het segment, waaraan hij bezig is, ten volle genieten. Hiermee is het verschil tussen beide soorten rhetors voldoende aangegeven. Mijn vader nu behoorde tot de eerste. Hij sprak, uit hoofde van zijn beroep, over de meest dorre onderwerpen, zoals het wetsontwerp Sociale Lasten, kinderbijslag of het amendement Kleefstra, maar hij deed dit op een wijze, die iemand de rillingen over de rug joeg. Ik heb hem de belastingpolitiek van Haarlem horen uiteenzetten, zo aangrijpend, dat verschillende dames de zaal moesten verlaten. De ontroering was hun te machtig geworden.

Hij begon altijd heel kalm. De linkerhand in zijn vest gestoken, de rechter spelend met het lint van zijn lorgnon, keek hij de zaal in en zei dat het warm was en dat er best een raam open kon. Men ziet deze werkwijze ook toegepast door leeuwentemmers, die hun vak verstaan: rustig, ja schertsend worden de dieren toegesproken. De bedoeling is een algehele ontspanning teweeg te brengen. Elk goed spreker is een doufleur. Hij begint met zijn zaal gerust te stellen. Doch langzamerhand wordt zijn greep vaster, zijn zinnen worden korter, gesaccadeerder, en allengs begint hij zijn kudde saam te drijven binnen de ban van zijn woord. En plotseling, als hij voelt dat zijn hand gebald ligt om zijn gehoor, daar richt hij zich op en striemen zijn volzinnen als karwatslagen de zaal in. Dat is een pracht gezicht!

Een kundig spreker weet echter, dat hij zijn climax slechts over één minuut, ten hoogste twee minuten, mag uitstrekken. Met een aardigheid, een woordspelling, een

paradox laat hij het gebouw welbewust weer ineensstorten en bouwt uit de puinhopen een nieuwe spits, hoger dan de vorige. Alleen de laatste top is defintief. Het is niet alleen de samenvatting, het is de apotheose van al de vorige. Zulke sprekers behoren na afloop eigenlijk niet bedankt te worden. Na zulk een donderende peroratie behoort de zaal uitteen te gaan, vernietigd en verpletterd, of tot barstens toe geladen en in staat de Bastille te bestormen. De tot op de draad versleten volzinnen van een dankende, prijzende en tot overmaat van ramp tot betaling der contributie manende voorzitter, hebben mij altijd een jammerlijk sluitstuk geleken.

Mijn vader paste onder het spreken kleine kunstgrepen toe, die ik, omdat ik hem meermalen beluisterde, ten slotte doorzag, maar daarom des te meer bewonderde. Een daarvan was: een geweldige klap te geven met de gebalde vuist op de catheder en in de diepe stilte, die daarop volgde, zacht en nadrukkelijk te zeggen: „neen”. Het effect was hulveringvekkend. Hij had ook „ja” kunnen zeggen, iedereen had hem onder die omstandigheden geloofd. Als hij een belangrijke zin te zeggen had, zorgde hij ervoor om een moment daarvoor zijn lorgnon op te hebben. Brak nu dat ogenblik aan, dan keek hij de zaal in, liet plotseling zijn lorgnon van zijn neus vallen en zei die zin. Het was dan of hij een blinddoek afrukte en ons een blik gunde in de absolute waarheid zelf. Ook had hij de gewoonte om dit instrument, midden in een zin, halverwege zijn neus te brengen, doch zich dan te bedenken en het weer op te bergen, intussen de zin een totaal andere wending gevend dan oorspronkelijk vermoed werd. Dat was heel aardig. De manoeuvre suggereerde een improvisatie en bracht die bovendien zichtbaar in beeld. Mijn vader was de mening toegedaan, dat een spreker iets in zijn hand

behoorde te hebben, waarmee hij speelde en dat tevens diende tot onderstreping van wat hij te zeggen had. Bij hem was het een lorgnon. Het was een fijn gouden lorgnet, die aan een fluwelen lint aan een zijner knoopsgaten hing. Ik geloof, dat men zoets een lorgnon noemt. Hij deed daar van alles mee, behalve er door kijken. Hij zag er trouwens niets meer door dan gewoonlijk, daar de glazen uit gewoon vensterglas bestonden, gelijk ik persoonlijk heb vastgesteld.

Zeer kundig hanteerde mijn vader ook het wapen der stilte. Men onderschatte dit niet. De pauzen in een goed gebouwde rede zijn van even wezenlijk belang als de rustmaten in een symphonie. Een woord, gesproken na een lange stilte, valt als een paukenslag. In het voorafgaand zwijgen wordt de aandacht van het auditorium als een trommelvel gespannen en bom! daar valt de klap. Mijn vader kon zo lang zwijgen, dat men de neiging voelde opkomen om genade te roepen, om redding, uitkomst en erbarmen. Ik heb iemand ook werkelijk eens help! horen roepen. Een fraai oratorisch succes, waar mijn vader niet zonder voldoening aan terugdacht.